

A mordvin helynévkutatások története

MATICSÁK SÁNDOR

1. A Középső-Volga-vidék több ezer éves történelme során számos népcsoportnak adott otthont, aminek nyomait a helynévkincs a mai napig megőrizte. Az itt felbukkant, letelepedett népeket, néptörödékeket két fő csoportba lehet sorolni: az elsőbe a ma már nem létező népek (az ún. volga-okai népesség, balti, iráni törzsek), a másodikba pedig a térségben ma is jelenlévő etnikai csoportok (mordvin, orosz, törökségi népek) tartoznak.

A helynévtan sokat segíthet e vidék történelme vitás kérdéseinek megoldásában, nem véletlen tehát, hogy az etimológiai kérdések fontos szerepet töltenek be a mordvinföldi helynévtanban. Sajnos azonban, a névgyökök megfejtési kísérleteit sokszor csak megfontolt kritikával fogadhatjuk el. Ezek a próbálkozások nem egyszer megrekednek a népetimológia szintjén, nem veszik figyelembe a mordvin nyelvtörténet tényeit, a finnugor nevek orosz adaptációjának szabályait, az erza és moksa különbségeit, a hangtani megfeleléseket stb. Számtalanszor gondot okoz a mordvin nevek cirillbetűs lejegyzése is, például a moksa szóvégi veláris redukáltjának visszaadása vagy a szibilánsok palatalizáltságának jelölése. Sajnos, ezek a téves vagy részben helytelen etimológiák "láncreakciószerűen" bukkannak fel újra meg újra az egyes szerzők műveiben.

A mordvin helynévtani kutatások alapját a településnevek alkotják. Habár ma is folyik Szaranszkban módszeres nyelvjárásgyűjtés, ezek anyagait néhány év elteltével rendszeresen megsemmisítik. A mikrotoponimák közül legfeljebb néhány példát használnak fel munkáikban a kutatók. Áttekintésemben ennek megfelelően elsősorban a településnévkutatás bemutatására helyezem a hangsúlyt.

2. Az elmúlt évszázad végének, e század elejének cári birtokösszeírási könyvei – a korábbi időszakoktól eltérően – már igen nagy mennyiségben

közölnek mordvinföldi településneveket is.¹ A közelmúltban jelent meg az Alatiri járás 1671-es birtokösszeírása², amely mintegy félezer településnevet tartalmaz.

Jelentős kezdeményezés fűződik egy orosz szerzetes, Nyikolaj Barszov nevéhez, aki 1891-ben kéziratos térképet készített a Középső-Volga-vidékről. A térképen – amely jelenleg a helsinki Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus archívumában található – 685 név (543 településnév, 142 folyónév) szerepel, s a cári Oroszország Nyizsegorodi, Rjazanyi, Tambovi, Penzai, Szimbirszi, Szaratovi, Voronyezsi és Vlagyimiri területe névanyagának egy részét tartalmazza, elsősorban a mordvinok lakta területekről. A térképen feltüntetett településnevek tekintélyes hányada (270 név) mordvin eredetű.³

A tudományos igényű névtani kutatások első lépéseként egyes tudósok – orosz toponimikai vagy általános névtani munkáikban – kísérletet tettek

¹ Материалы для географии и статистики России: Воронежского губерния. Санкт-Петербург, 1862; Пензенская губерния I–II. Санкт-Петербург, 1867; Рязанская губерния. Санкт-Петербург, 1860; Симбирская губерния I–II. Санкт-Петербург, 1868.

Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года: XXV. Нижегородская губерния. Санкт-Петербург, 1901; XXX. Пензенская губерния. Санкт-Петербург, 1903; XLII. Тамбовская губерния. Санкт-Петербург, 1904.

Списки населенных мест Российской империи по сведениям 1859 года. XXXVIII. Саратовская губерния. Санкт-Петербург, 1862; Списки населенных мест Саратовской губернии. Саратов, 1911; Список населенных мест Нижегородской губернии. Нижний Новгород, 1911; Список населенных мест Пензенской губернии. Пенза, 1869; Список населенных мест Самарской губернии. Самара, 1900; Список населенных мест Симбирской губернии. Симбирск, 1863; Список населенных мест Симбирской губернии. Симбирск, 1913.

Справочная книга по Пензенской губернии на 1894 год. Список населенных мест Пензенской губернии. Пенза, 1894.

Сборник статистических сведений по Саратовской губернии I–V. Саратов, 1883–1886.

² Переписная книга мордовских селений Алатырского уезда 1671 года. Саранск, 1979.

³ Матичак, Шандор: Ономастический анализ мордовской карты XIX века. CIFU 7/3C: 81–86. Debrecen, 1990.

néhány mordvin, ill. mordvinföldi helynév megfejtésére.⁴ Századunk ötvenes-hatvanas éveiben az egyik legrégebbi mordvinföldi réteg, az ún. volga–oka népeesség eredetéről bontakozott ki komoly vita A. K. Matvejev és B. A. Szerebrennyikov között⁵, s mindkét tudós elsősorban a helynévtan eredményeire támaszkodva érvelt. Olyan mordvinföldi folyónevek kerültek szóba a vita során, mint *Juzga, Luńga, Oźga; Aťma, Lośma, Luhma, Láśťma; Viša; Šadim, Kuldim* stb. Ezek a nevek olyan szuffixumokat tartalmaznak (-*da*, -*ga*, -*ma*, -*sa*, -*ša*, -*va*, -*za*, -*ža*, -*im*), amelyek nemcsak a Volga–Oka medence folyóneveiben fordulnak elő, hanem távolabbi területek hidronimái (Moszkva, Ivanovo, Jaroszlav,

⁴ *Никонов, В. А.*: История освоения Среднего Поволжья по материалам топонимии. Вопросы географии 50 (1960): 172–194; Неизвестные языки Поочья. Вопросы языкознания 1960/5: 89–95; Славянский топонимический тип. Вопросы географии 58 (1962): 17–33. *Попов, А. И.*: К вопросу о мордовской топонимике. Филологические доклады на конференции по вопросам финноугорской филологии в Ленинграде в 1947 г. Ленинград. 1948. 2: 203–230; Основы топонимического исследования. Всесоюзная конференция по топонимике СССР (1965 года). Тезисы докладов и сообщения. Ленинград, 1965. 5–9.

⁵ *Матвеев, А. К.*: Субстратная топонимика русского Севера. Вопросы языкознания 1964/2: 64–83; Структурно-морфологические типы Севернорусской субстратной топонимии. Питания ономастики. Киев, 1965. 130–141; Есть ли древнепермская топонимика в Заволочье? СФУ 1 (1965): 207–211; Некоторые вопросы лингвистического анализа субстратной топонимии. Вопросы языкознания 1965/6: 3–15; Дофинно-угорская гипотеза и некоторые вопросы методики топонимических исследований. СФУ 3 (1967): 139–151; Происхождение основных пластов субстратной топонимии русского Севера. Вопросы языкознания 1969/5: 42–54; Взаимодействие языков и методы топонимических исследований. Вопросы языкознания 1972/3: 76–83; Этимологизации субстратных топонимов и моделирование компонентов топонимических систем. Вопросы языкознания 1976/2: 58–73. *Серебренников, Б. А.*: Волго-Окская топонимика на территории Европейской части СССР. Вопросы языкознания 1955/6: 19–31; О взаимодействии языков (Проблема субстрата). Вопросы языкознания 1955/1: 7–25; О методах изучения топонимических названий. Вопросы языкознания 1959/6: 36–50; О взаимосвязи языковых явлений и их исторических изменений. Вопросы языкознания 1964/3: 19–31; История мордовского народа по данным языка. Этногенез мордовского народа. Саранск, 1965. 237–256; О гидронимических формантах -*ньга*, -*юга*, -*уга* и -*юг*. СФУ 2 (1966): 59–660; Почему трудно разрешить проблему происхождения верхних слоев севернорусской гидронимии? Вопросы языкознания 1970/1: 44–59.

Kosztroma, Vologda, Szmolenszk, Rjazany, Nyizsnyij Novgorod térségében, valamint a Mari és Komi Köztársaságban) is hordozzák ezeket az elemeket. Ez a típus alkotja Észak- és Közép-Oroszország folyóneveinek legrégebb rétegét. A két tudós vitájában megnyugtató eredmény nem született, Szerebrennyikov az ún. Volga–Oka népeességhez kötötte ezeket a neveket, míg Matvejev a finnugor eredetet tartotta valószínűnek.

3. A mordvin településnevek vizsgálatának legterjedelmesebb forrása I. K. Inzsevatov toponimikai szótára.⁶ A szótár a mai Mordvin Köztársaság 1560 településnevét tartalmazza, ábécérendes felsorolásban. Az egyes címszavak után a szerző közli a települések nem hivatalos (mordvin) nevét is – ha van ilyen. (A szótár összesen 378 település nem hivatalos nevét, neveit tünteti fel. Ebből 57-nek két, 6-nak pedig három neve van, így összesen 447 nem hivatalos név kapott helyet a szótárban. A nem hivatalos neveknek ez a jegyzéke igen értékes forrásul szolgál a kutatások számára.) A szócikk a név, nevek után településtörténeti információkat közöl (az alapítás éve, körülményei, az évkönyvekben, levéltári forrásokban való felbukkanás, a falu nagysága stb.), majd a szerző megadja a név etimológiájára vonatkozó ismereteket. Sajnos, a szótár legnagyobb hibája éppen ebben a részben rejlik: az etimológiákat csak erős fenntartásokkal fogadhatjuk. Inzsevatov sok esetben nem tesz különbséget a népetimológia, a tudománytalan feltételezések, ill. a nyelvtörténetileg megalapozott eredmények között. A másik kritikával értékelhető eljárás a személynévi eredetű helynevek magyarázatában figyelhető meg, a szerző sokszor bizonytalan: a település egykori előjárójának nevét többször mechanikusan tekinti a névadás kiindulópontjának.

A szótár legnagyobb erénye forrásjellege. Mivel a különböző településnévjegyzékek⁷ adatai esetlegesegek, gyorsan változnak, nem ritkán politikai céloknak vannak alárendelve – s ebből adódóan sok esetben névtanilag használhatatlanok, mivel csak a kolhozok nevét adják meg, az oda tartozó falvakét nem –, ezért (hiányosságai ellenére) Inzsevatov művét tekinthetjük a névtani kutatások egyik forrásművének.

⁶ *Инзеватов, И. К.*: Топонимический словарь Мордовской АССР. 2. издание. Саранск. 1987.

⁷ СССР. Административно-территориальное деление 1987 года. Москва, 1987; РСФСР. Административно-территориальное деление на январь 1986 года. Москва, 1986; Мордовская АССР. Административно-территориальное деление 1986 года. Саранск, 1986.

A mordvin eredetű helynevek etimológiai vizsgálatában úttörő szerepet tölt be D. V. Cigankin munkássága. Nevéhez több mint félszáz etimológia közreadása fűződik (*Aľemar, Bajeńbuje, Čapamo, Ińeľej, Iklej, Imerka, Ingeńer, Insar, Kařga, Kačelaj, Kańguši, Kajmar, Kargalejka, Kečenbije, Kereťino, Kilemari, Kimľaj, Kovilľaj, Kuški, Kuženka, Kudľaj, Kuvaj, Ľepľejka, Ľepjevo, Marľaj, Marsola, Načenali, Novľej, Novokľejka, Ńerľej, Pängeľej, Peľľaj, Pičemorga, Pišľa, Pišľaj, Piťerka, Pičalovka, Pičepolonga, Pičauri, Pičevka, Pičinguš, Pičpanda, Pimbur, Pluksovo, Sambur, Suzgaře, Šijali, Šajguši, Šuvari, Šuvarľej, Tarasbuje, Telimerki, Terizmorga, Tumaľejka, Tumola, Urmar, Verakuši, Vodolľaj* stb.), s őt tekinthetjük a mordvin toponománsok legtermékenyebb kutatójának. Cigankin a toponománsok kategóriájába a településnevek alaptagjait sorolja, több tanulmánya⁸ foglalkozik a *ľej/aj* 'folyó', *veľe/veľa* 'faló', mdE *bije/ bijo/bujo* 'nemzetség, törzs (szállásterülete)', *kužo/kuža*, 'erdei tisztás', *eřke/ärkä, järkä* 'tó', *mar* 'halom, sírhalom', *morgo/morga* 'irtás; új település', *nal* 'liget', *ńeř/ńär* 'fok, hegyfok, torkolat', *pando/panda* 'magaslat, domb', *pora* 'berek, liget' mdE *pulo* 'liget', *ťelim* 'téli szálláshely', *ur* 'domb' stb. földrajzi determinánsokkal.

Cigankin nyomán tanítványa, a mordvinföldi névtan ígéretes tehetsége, N. V. Kazajeva is ezen az úton halad, több cikke⁹ taglalja a földrajzi determinánsok és toponománsok kérdéseit, ráadásul bőséges mikrotoponimikai anyagon is. Véleményem szerint a toponománsok mechanikus leírása ugyanakkor leegyszerűsíti a mordvin eredetű nevek etimológiai kérdéseit. A mordvin névrendszer legnagyobb csoportját a

⁸ *Цыганкин, Д. В.*: Из наблюдений над структурными особенностями топонимов на территории Мордовской АССР. ТМНИИ 36 (1969): 174–191; Мордовская архаическая лексика в топонимии Мордовской АССР. Ономастика Поволжья 4 (1976): 167–171; Русско-мордовские межъязыковые контакты (на лексическом уровне). ТМНИИ 61 (1981): 3–18; Топонимическая система мордовских языков. Лексикология современных мордовских языков. Саранск 1983. 161–173; Лексико-семантическая характеристика отдельных пластов топонимической системы МАССР. Ономастика Поволжья 1986: 4–20; Память земли. Саранск, 1990.

⁹ *Казеева, Н. В.*: Топонимообразование в бассейнах рек Алатыря, Инсара и Суры. *Linguistica Uralica* XXVIII/4: 272–279. Tallinn, 1992; Эрзянские ойконимы в восточной части Мордовии. *Folia Uralica Debreceniensia* 3:11–18. Debrecen, 1993; Лексико-семантический аспект эрзянской топонимии в бассейнах рек Алатыря, Инсара и Суры. *Linguistica Uralica* XXX/2: 91–98. Tallinn, 1994; Эрзянские суффиксальные топонимы. CIFU-8/V: 238–241. Jyväskylä, 1996.

grammatikai szerkesztéssel alkotott nevek képezik, számításaim szerint¹⁰ a Mordvin Köztársaság köznévi eredetű településneveinek több mint fele sorolható ide. Lényegesen kisebb a puszta földrajzi köznevek aránya (közel 30%), s csak mintegy 15%-ra tehető az elliptikus nevek állománya (amely az orosz névrendszer legnagyobb csoportja). Ha tehát csupán mechanikusan szemléljük a településnevek szerkezetét, s nem lépünk túl a topoformánsok vizsgálatán, akkor a térség speciális névtani jellegzetességét, a mordvin és orosz névrendszer különbségeit nem tudjuk pontosan leírni!

Cigankin és Kazajeva etimológiai, névrendszertani munkássága mellett a mordvinföldi kutatók tollából mindössze néhány e témával foglalkozó írás jelent meg.¹¹ Ezek a cikkek általában nem etimológiai témájúak, a szerzők nem törekszenek új etimológiai megfejtésekre, hanem ugyanazokat az ismert példákat idézik.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a mordvin helynevek etimológiai kutatásai nem haladnak a legjobb ütemben. Ennek okát egyrészt az általános etimológiai munkák hiányában láthatjuk – ezen nagymértékben segíthet egy filológiailag megbízható új etimológiai szótár elkészítése –, másrészt pedig nehézséget jelent az is, hogy a mordvin névtannal foglalkozó (hazai és külföldi: elsősorban magyar és finn)

¹⁰ *Maticsák Sándor*: A hivatalos és nem hivatalos mordvin településnevekről. Magyar Nyelvjárások XXXIII: 145–152. Debrecen, 1996.

¹¹ Például: *Бабушкина, Р. В.*: Топонимы в словообразовательной системе мокша-мордовского языка. Ономастика Поволжья 3 (1973): 272–276; *Инжеватов, И. К.*: О происхождении некоторых мордовских топонимов. Ономастика Поволжья 1 (1969): 129–135; Топонимия Дубенского района Мордовской АССР. Ономастика Поволжья 2 (1971): 210–217; К вопросу этимологии некоторых мордовских топонимов. Вопросы советского финно-угроведения. Саранск 1972. 12–13; Мордовские топонимы Атяшевского района. Ономастика Поволжья 3 (1973): 210–215; О некоторых мордовских топонимах. Вопросы финно-угроведения 6. Саранск 1975. 74–81; Этимология мордовских топонимов и гидронимов с компонентом сар. Ономастика Поволжья 4 (1976): 192–195. *Литатов, С. И.*: Из топонимии Ковылкинского и Краснослободского районов МордАССР. Ономастика Поволжья 4 (1976): 196–200. *Мосин, М. В.*: Эрзянское велесэ и эстонское väljas. СФУ 4 (1968): 249–252; Отражение общефинноугорской лексики в мордовских географических названиях. Ономастика Поволжья 4 (1976): 172–174; Финно-угорские элементы в топонимии МАССР. СФУ 20 (1984): 25–27.

kutatók száma meglehetősen csekély, s a névelméleti iskola sem tekinthet vissza hosszú múltra Mordvinföldön.

Ezidáig egyetlen mordvin helynévtani monográfia született, jelen cikk szerzőjétől.¹² A könyv a köztársaság településnevei etimológiai rétegeinek (volga-okai, balti, iráni, mordvin, törökségi és orosz) bemutatása mellett kitér a nevek szerkezeti kérdéseire (egyrészes és többrészes, képzett és képző nélküli nevek), valamint a mordvin nevek orosz adaptációjának problémáira is. A szerző a legújabb magyar és finn névelméleti eredmények felhasználásával kísérletet tett a mordvin településnév-rendszer leírására, ill. a mordvin és orosz névrendszerek különbségének bemutatására.

4. A Mordvin Köztársaság nem mordvin eredetű helyneveinek tanulmányozása terén a helyzet még ennyire sem jó. Habár a Középső-Volga vidéken több nép, népcsoport él, élt együtt – s nyomaik is jól megfigyelhetők a toponimikában –, mégis igen kevés az ezekkel a rétegekkel foglalkozó tanulmány. A legrégebbi rétegek (volga-okai, balti, iráni) csak a térség folyóneveiben maradtak fenn: a korábban már említett volgai-okai eredetű nevek mellett balti lehet a *Cna*, *Karnaj*, *Lama*, *Opša*, *Vop*, *Vopša*, *Upa*¹³; talán iráni a *Rudhá*, *Siviń*, *Šerdoba*¹⁴. Kissé más a helyzet a

¹² *Maticsák Sándor*: A Mordvin Köztársaság településneveinek szerkezete. Debrecen, 1995.

¹³ *Гордеев, Ф. И.*: Балтийская гидронимия Волго-Окского междуречья. Конференция по топонимике Северо-западной зоны СССР. Тезисы докладов и сообщений. Рига 1966. 103–106; Балтийские и иранские заимствования в марийском языке. Происхождение марийского народа. Йошкар-Ола 1967. 180–203; О происхождении гидронимии Волга. Ономастика Поволжья 1 (1969): 122–129; Дорусская субстратная топонимия Центральной России и ее марийские параллели. *Uralo-Indogermanica*. Moskva. I (1990): 60–62. *Морозова, М. Н.*: Гидронимия Тамбовской области. Питания ономастики. Киев, 1965. 198–204. *Седов, В. В.*: Из гидронимии Волго-Окского междуречья. Питания ономастики. Киев, 1965. 284–290. *Топоров, В. Н.*: Балтийский элемент в гидронимии Поочья. Балто-славянские исследования. Москва 1988. 154–177; О характере древнейших балто-финноугорских контактов по материалам гидронимии. *Uralo-Indogermanica*. Moskva. I (1990): 101–107; О балтийских элементах в гидронимии Горьковской области. Конференция по топонимике Северо-западной зоны СССР. Тезисы докладов и сообщений. Рига 1966. 106–108. *Ванагас, А. П.*: Образование, происхождение и семантика литовских гидронимов. Вильнюс 1983.

¹⁴ *Гордеев, Ф. И.*: Балтийские и иранские заимствования в марийском языке. Происхождение марийского народа. Йошкар-Ола 1967. 180–203.

térségben ma is jelen lévő másik két csoporttal. A köztársaság törökségi eredetű helyneveiről többen is írtak¹⁵, de ezek az etimológiák nem mindig megbízhatóak, elsősorban a hangtörténeti hiányosságok miatt. Érdekes, hogy a mordvin kutatók a köztársaság orosz eredetű helyneveire igen kevés figyelmet fordítottak, az etimológiai kutatások e téren szinte teljesen hiányoznak, pedig csakis ezek segítségével lehetne leírni a korábban már említett mordvin–orosz névrendszertani összefüggéseket, jellegzetességeket. A mordvin és az orosz nyelv viszonyával számos tanulmány, cikkgyűjtemény foglalkozik, de a két névtani réteg kölcsönhatásának szabályszerűségeire, következményeire kevés kutató fordít figyelmet¹⁶, holott a mordvin nevek morfológiai, grammatikai és szemantikai adaptációja sok izgalmas névrendszertani kérdést rejt magában. A mordvinföldi szerzők e körből inkább csak egyes részproblémákat emelnek ki, például a népetimológia, a grammatikai nemmel való ellátottság, a grammatikai nemváltás jelenségeit. A rendszerkénszer, ill. a

¹⁵ *Бараишков, В. Ф.*: Монголизмы в топонимии Среднего Поволжья. Ономастика Поволжья 3 (1973): 250–254. *Донидзе, Г. И.*: Гидронимические термины в тюркских языках. Ономастика. Москва 1969. 164–171. *Федотов, М. П.*: Заметки о финно-угорских элементах в некоторых географических названиях Чувашии. СФУ 6 (1970): 127–135. *Халиков, А. Х.*: Мордовские и болгаро-татарские взаимоотношения по данным археологии. Этногенез мордовского народа. Саранск, 1965. 152–167. *Карягин, Ф. А.*: Топонимические параллели Мордовской и Чувашской АССР. Краеведение Мордовии. Саранск 1973. 247–251. *Кувшинова, А.*: Тюркские элементы в топонимии Мордовской АССР. ÜTÜ vabariikliku konverentsi materjale IV. Tartu 1977. 122–130. *Мурзаев, Э. М.*: Изучение топонимии Центра и ее тюркского горизонта. Вопросы географии 94 (1974): 5–19. *Никонов, В. А.*: Нечувашские элементы в топонимии ЧАССР. Диалекты и топонимия Поволжья. Чебоксары. I (1972): 3–8. *Сафаргалиев, М. Г.*: Мордовско-татарские отношения. Этногенез мордовского народа. Саранск, 1965. 223–226.

¹⁶ *Биушкина, М. П.*: Основные лингвистические закономерности адаптации мордовского-эрзя языка на территории Башкирской АССР к культуре местного русского населения. Развитие методов топонимических исследований. Москва 1970. 205–210. *Цыганкин, Д. В.*: Русско-мордовские межъязыковые контакты (на лексическом уровне). ТМНИИ 61 (1981): 3–18. *Федорова, М. В.*: Славяне, мордва и анты. Воронеж, 1976. *Никонов, В. А.*: Русская адаптация иноязычных личных имен. Ономастика. Москва 1969; Пласты русской топонимии Горьковской области. Ономастика Поволжья 2 (1971): 168–173.

mordvin és orosz névrendszer eltéréseiből adódó következmények vizsgálata csak az újabb kutatásokban bukkan fel.¹⁷

5. A mordvin névtan sajátos részterülete a köztársaságon kívüli, oroszok lakta területen (ahol valaha lényegesen jelentősebb volt a mordvin lakosság aránya) fellelhető nevek vizsgálata. A Nyizsnyij Novgorod-i terület mordvin eredetű neveivel L. L. Trube¹⁸ foglalkozott behatóbban. A terület déli része egykor – az orosz betelepülés előtti időkben – a mordvinlakta vidék központjának számított. Névanyaga ennél fogva igen nagy hasonlóságot mutat a mai Mordvin Köztársaságéval (a mintegy ötven *lej/läj* 'folyó' utótagú település- vagy folyónév mellett egyéb mordvin determinánsok itt fellelhetők itt), így ez a terület semmiképpen nem hagyható figyelmen kívül a mordvin névtani kutatásokban.

A Középső-Volga-vidék egyéb közigazgatási egységeinek – Csuvasföld (a mordvinok a kevésbé megbízható népszámlálási adatok szerint itt az összlakosság 1,7%-át teszik ki), a Penzai (6,7%), a

¹⁷ *Maticsák, Sándor*: Über die russische Adaptation der mordwinischen Siedlungsnamen. *Linguistica Uralica* 31: 251–262. Tallinn, 1995.

¹⁸ *Трубе, Л. Л.*: О наименованиях и переименованиях населенных пунктов. Всесоюзная конференция по топонимике СССР (1965 года). Тезисы докладов и сообщения. Ленинград, 1965. 272–274; [–Б.С. Хорев], К топонимии населенных пунктов Горьковской области. Питания ономастики. Киев, 1965. 215–220; О балтийских элементах в гидронимии Горьковской области. Конференция по топонимике Северо-западной зоны СССР. Тезисы докладов и сообщений. Рига 1966. 106–108; Названия городов СССР, имеющие географический смысл. *Proceedings of the Eight International Congress of Onomastic Sciences*. Hague, 1966. 561–564; Мордовские топонимы в Горьковской области. Вопросы финно-угорского языкознания. Ижевск. 4 (1967): 243–244; О былом расселении мордвы на территории Горьковской области по данным топонимии. *ТМНИИ* 34 (1968): 243–246; Мордовская топонимия МАССР и Горьковской области. *ТМНИИ* 36 (1969): 202–204; Перенесенные топонимы Горьковской области и формирование ее населения. *Ономастика Поволжья* 2 (1971): 187–189; Одноименные топонимы Горьковской области и ЧАССР. *Диалекты и топонимия Поволжья*. Чебоксары. I (1972): 20–23; Личные мордовские имена в топонимии Горьковской области и некоторые вопросы формирования ее населения. *Ономастика Поволжья* 3 (1973): 259–263.; Гидронимы и топонимы Горьковской области с формантом *-лей*. *ВФУ* 6 (1975): 211–214.; Отражение хозяйственной деятельности в топонимии Горьковской области. *Ономастика Поволжья* 4 (1976): 269–271.

Szimbirszki (5,7%), a Tambovi (1%), a Szaratovi (1%) és a Rjazanyi (0,3%) terület –, s ritkábban a távolabbi területek (Baskíria, Komi és Mari Köztársaság) mordvin helyneveivel foglalkozó tanulmányok¹⁹ általában csak egy-egy névtípust vizsgálnak, ill. legtöbbször megelégszenek egy-egy névpárhuzam közlésével.

6. A Volga-vidék névkutatási eredményeinek közzétételére 1969-ben sorozatot hoztak létre Ономастика Поволжья néven.²⁰ A sorozat a Volga-menti nyelveket érintő hely- és személynévtani tanulmányokat tett közzé, s negyedszázados léte alatt (ezidáig az utolsó kötet 1986-ban jelent meg, a sorozat további sorsáról nincs tudomásom) a mordvin onomasztika legfontosabb publikációs fórumává vált.

A másik folyóirat, amelyben rendszeresen jelennek meg mordvin névtani közlemények, a Mordvin Tudományos és Kutatóintézet kiadványsorozata (Труды Мордовского Научно-Исследовательского Института Языка, Литературы, Истории и Экономики). Ezeken a fórumokon kívül a szaranszki Вопросы финно-угроведения és a tallinni Советское финно-угроведение (1991-től: Linguistica Uralica) fordít figyelmet a mordvin névtani kutatásokra. Korábban – elsősorban a volga-okai népesség eredetéről szóló vita során – két moszkvai folyóirat, a Вопросы языкознания és a Вопросы географии is biztosított publikációs lehetőséget a mordvin névtan szakembereinek.

7. A mordvin helynévkutatás feladatait, tennivalóit az előzőek alapján a következőképpen foglalhatjuk össze:

¹⁹ Például: *Бушкина, М. Р.*: Основные лингвистические закономерности адаптации мордовского-эрзя языка на территории Башкирской АССР к культуре местного русского населения. Развитие методов топонимических исследований. Москва 1970. 205–210. *Бондалетов, В. Д.*: Семиотическое изучение топонимии (названия населенных мест Пензенской области). Вопросы географии 94 (1974): 70–78; [– *Волков, В. П.*–*Дигиченко, Т. Г.*]: Мордовское население на территории Пензенской области. Вопросы советского финно-угроведения. Саранск 1972. 108–110. *Горбунов, П. Я.*: К вопросу о топонимах Тамбовской области. Всесоюзная конференция по топонимике СССР (1965 года. Тезисы докладов и сообщения. Ленинград, 1965. 106–108. *Морозова, М. Н.*: Гидронимия Тамбовской области. Питания ономастики. Киев, 1965. 198–204.

²⁰ Ономастика Поволжья. 1: Ульяновск, 1969; 2: Горький, 1971; 3: Уфа, 1973; 4: Саранск, 1976; [6:] Саранск, 1986.

a) Az első és legfontosabb lépésnek a szervezett gyűjtés megindítását gondolom. A magyar és finn névtani anyaggyűjtés mintájára az egész köztársaságra kiterjedő, egységes elvek szerinti gyűjtést kellene folytatni, amelynek eredményeképpen alighanem több százszoros nagyságrendű mikrotoponimikai anyag halmozódhatna fel. Ez annál is inkább időszerű lenne, mert az eloroszosítás eredményeképpen a mordvin nép által használt utca-, dűlő-, határrész- stb. nevek előbb-utóbb a feledés homályába vesznek. A névtanos szakemberek felelőssége tehát kétszeresen is nagy: nyelvi anyagmentés és tudományos kutatás.

b) A gyűjtött mikrotoponimikai anyagot minél hamarabb publikálni kell, lehetőleg egységes szerkesztési elvek alapján, akár betűrendes, akár földrajzi (például járások szerinti) elrendezésben. (Külön gondot okozhat a mordvin és nem mordvin nevek megoszlása: szükséges-e felvenni az orosz és törökségi neveket, s kérdéses lehet a hivatalos és nem hivatalos nevek "jogállása" is.)

c) Kiss Lajos kitűnő etimológiai szótárának mintájára meg kell szerkeszteni a mordvin településnevek etimológiai szótárát, mely a köztársaság és az azon kívüli mordvinlakta területek hivatalos és nem hivatalos mordvin településneveit tartalmazná, pontos, megbízható etimológiákkal. A szerkesztési munkálatokat nyilvánvalóan meg kell előznie a földrajzi nevek "etimológiai megtisztításának", melyet nagymértékben elősegíthetne az általános névelméleti kérdések speciálisan mordvin viszonyokra való alkalmazása.

d) Nagy figyelmet kell fordítani a térségben jelen lévő más nyelvekre is: a mordvinhoz hasonlóan tisztázandók a tatár és csuvas helynevek etimológiai kérdései, ill. a mordvin nevek orosz adaptációjának problémái. (Ez utóbbi annál is inkább fontos lenne, mert modellül szolgálhatna Oroszország finnugor névrétegei eloroszosodási folyamatának egységes leírásához.) A Középső-Volga-vidék meghatározó nyelveinek vizsgálata ezáltal új nézőponttal egészülhetne ki, amely minden bizonnyal árnyalná, gazdagítaná a két- és többnyelvűségről, a névélettani és névhasználati jelenségekről vagy akár a településtörténeti kérdésekről kialakított képünket.

e) Ezek után lehetne hozzákezdeni a legnagyobb feladathoz: a mordvin névrendszer leírásához, mely nem képzelhető el számítógépes háttér, ill. magyar és finn névtanos szakemberek bevonása nélkül. A mordvin névarchívum megteremtése, a névrendszer leírása, mordvin névelméleti munkák megszületése, a mordvin–orosz–törökségi névanyagok egymáshoz való viszonyának tisztázása tenné lehetővé a későbbiekben a magyar és finn névtani rendszerekkel való egybevetést, amely alapjául szolgálhatna egy későbbi, egységes finnugor névrendszertan alapelveinek megteremtéséhez.